

О. Й. Дем'янюк,
доктор історичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи та моніторингу якості освіти ВІППО

Волинська губернія в Українській революції: доба УНР

Оприлюднено особливості соціально-економічного та військово-політичного розвитку Волинської губернії після проголошення III Універсалу УЦР. Аналізується перебіг політичних процесів у волинських волостях під впливом подій у Києві. Окрім того, розглядається період перебування державних інституцій на території Волинської губернії, їхня державотворча робота, реакція місцевого населення.

Ключові слова: Українська революція, Українська Народна Республіка, Українська центральна рада, Волинська губернія, Волинь, державотворчі процеси.

Demianiuk O. Y. Volyn Region in the Ukrainian Revolution: the Era of the Ukrainian People's Republic.

The article discloses features of socio-economic and military-political development of the Volyn region after the proclamation of the Third UCC Universal. The flow of the political processes taking place in Volyn districts under the influence of events in Kyiv is analysed. In addition, the period of stay of state institutions at the territory of Volyn region, their state-building work and the reaction of the local population are considered.

Key words: Ukrainian Revolution, Ukrainian People's Republic, Ukrainian Central Council, Volyn region, Volyn, state-building processes.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Не менш цікавим для дослідників доби Української революції, аніж період Української центральної ради, є доба Української Народної Республіки. Адже саме від листопада 1917 р. до травня 1918 р. процес формування української національної державності проходив найдинамічніше. Саме тоді українські політики під тиском зовнішніх чинників (агресія радянської Росії, Брестські переговори, невизначеність статусу західноукраїнських земель) змушені були в стислий термін прийняти низку важливих для молодого української держави документів.

Особливо необхідно наголосити, що Волинський край у цю пору відіграв важливу роль у становленні та боротьбі за утвердження державності в загальноукраїнському вимірі. Адже територія губернії на короткий час стала місцем перебування центральних органів влади. Волинський терен у лютому 1918 р. став місцем державотворчого процесу. Тут прийнято важливі для легітимізації української державності закони й постанови – про Державний Герб, про грошову одиницю, про зміну літочислення, про використання української мови тощо.

Аналіз досліджень із цієї проблеми.

Об'єктивно висвітлюють дискусійні й маловивчені проблемні питання доби Української революції, зокрема Української Народної Республіки, науковці з різних українських земель. Однак у цих дослідженнях процес державотворення періоду УНР розглядається

в цілому, без детального аналізу особливостей, притаманних окремій території (В. Солдатенко, О. Реєнт, В. Верстюк, І. Микулинський, Д. Яневський), перебігу окремих складових тогочасного державотворчого процесу (В. Савченко, М. Ковальчук, А. Папакін). Поряд із цим, з'явилися нові праці волинських дослідників (О. Власюк, І. Гуцалюк, О. Дем'янюк, А. Рацілевич).

Формулювання мети та завдань статті.

З огляду на стан краєзнавчої розробки означеної проблеми, проаналізуємо соціально-економічну й військово-політичну складові Української революції в добу УНР крізь призму подій та місця Волинської губернії в загальнодержавних процесах осені 1917 – весни 1918 рр. Окрім того, запропонуємо аналіз низки подій, які відбувалися на території краю, задля використання матеріалу статті вчителями загальноосвітніх закладів Волині під час підготовки відповідних тем шкільної програми з історії України.

Виклад основного матеріалу.

Жовтневі події у Петрограді загострили державну кризу в Україні. З листопада 1917 р. на об'єднаному засіданні виконавчих комітетів рад робітничих і солдатських депутатів Києва крайовою владою в Україні було визнано Українську центральну раду. Аналогічне рішення прийнято кількома губернськими радами робітничих і солдатських депутатів. Однак абсолютної підтримки в регіонах УЦР не мала. Так, сильними були більшовицькі позиції у прифронтових Волинській та Подільській губерніях. Попри це, УЦР намагалася контролювати ситуацію в усіх українських губерніях.

27 жовтня 1917 р. Житомирська рада на екстреному засіданні заявила про повну підтримку української адміністрації та відхилила пропозицію більшовиків про передачу влади в губернії до рук рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. На початку листопада владу УЦР визнала Житомирська рада робітничих і солдатських депутатів [1]. За ініціативи частини Житомирської ради та за підтримки губернського комісара А. В'язлова в Житомирі було створено комітет із охорони громадської безпеки на чолі з Добринським (кадет), Гореліним (меншовик), Розенблатом (бундівець), який взяв під охорону пошту, телеграф, державні установи.

Луцька міська дума на своєму засіданні 30 жовтня, скликаному через політичну ситуацію в країні, прийняла резолюцію, де зазначала: «Рішуче засуджуючи захоплення влади меншістю демократії, демократична дума м. Луцька, рахуючись з тим, що коаліційний Тимчасовий Уряд перестав існувати, вважає, що необхідно прийняти самі невідкладні міри до створення нової влади» [2, с. 37]. Такі дії частково дозволили місцевій українській адміністрації запобігати спробам більшовиків установлювати владу робітничих, солдатських і селянських рад.

7 листопада 1917 р. Мала рада прийняла III Універсал, який документально зафіксував створення Української Народної Республіки: «Однині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від Республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів» [3, с. 9].

У цьому, без перебільшення, важливому документі, який фактично відновив українську державність, визначено пріоритети майбутнього державотворення і правочинства. Переважна більшість більшовицьких агітаційних гасел фактично була зафіксована документально як пріоритетні завдання при будівництві української держави.

З нагоди проголошення III Універсалу УЦР у Житомирі, Бердичеві, Рівному, Дубні, Кременці та інших містах губернії пройшли масові багатонаціональні маніфестації, більшість учасників яких висловлювала підтримку державницькому курсу, обраному керівництвом УНР. Так, Луцька міська дума разом із гарнізонною радою за ініціативи українських військових комітетів провела в місті святковий мітинг і привела до присяги УЦР міську міліцію [4, с. 154]. Луцька українська гарнізонна рада військових депутатів надіслала до міської управи звернення: «З приводу того, що 7 біжучого листопада Українська Центральна Рада, спираючись на волю 35-мільйонного українського народу оголосила Українську Народну Республіку, про що офіційно оповіщено місцеве населення гарнізонною радою 21 листопада, прохаю

в знак солідарності і признання проголошеної республіки підняти над будинком міської управи український прапор жовто-блакитного кольору» [2, с. 75].

Проти ініціатив української влади виступали земельні магнати Правобережжя, зокрема Волинської губернії, в основному поляки. Джерелом невдоволення стали задекларовані просоціалістичні плани аграрних перетворень УЦР. Однак після надання збройної допомоги поміщикам для охорони їхніх маєтків від грабунків місцевої сільської бідноти більшість землевласників стали на бік української влади.

По-своєму трактували зміст III Універсалу й селяни. Так, скасування III Універсалом приватної власності на землю вони зрозуміли не лише як легітимізацію їх прагнення до переділу землі та майна, а й як санкцію на його втілення. Тому в листопаді-грудні 1917 р. почастишали випадки захоплення, грабунків і знищення поміщицького майна селянами Волинської губернії. В грудні 1917 р. тільки у Кременецьку повітову земельно-ліквідаційну комісію надійшло понад 30 заяв про заподіяння матеріальної шкоди. Зафіксовано випадки крадіжки майна поміщика І. Гронтковського селянами с. Новосілки [5, с. 41], поміщика А. Костановича селянами с. Янковець [5, с. 12], захоплення майна В. Гайхмана та Ш. Бухштейна селянами с. Ланівці [6, с. 29] і т. д.

Восени-взимку 1917 р. спільні солдатсько-селянські групи нищили поміщицькі маєтки, грабували і палили панські садиби, ділили землю та сіножаті у Новоград-Волинському, Рівненському, Кременецькому, Дубенському, Луцькому повітах. 6 грудня 1917 р. жителі сіл Сатіїв і Тушебін Дубенського, Яновичі Рівненського повітів за допомогою солдатів 6-го драгунського Глухівського полку захопили та розподілили між собою майно поміщиці Богущ. Підбурювані солдатами-більшовиками, селяни волинських сіл взяли самостійно ділити панське майно. Так мешканці сіл Федорівка Кременецького, Кічкарівка та Омеляники Луцького, Свободіровка Новоград-Волинського, Дубровиця Рівненського повітів на своїх зборах і засіданнях сільських комітетів створювали комісії та переходили до розподілу поміщицьких земель, сінокосів, майна, споруд.

Ведення військових операцій уздовж залізничних колій привело до збільшення правопорушень і злочинів на станціях та вздовж залізниць. Так, завідувач Ямпільського етапно-харчувального пункту М. Ровінський повідомляв про крадіжку соломи поблизу станції Ямпіль [7, с. 2], на станції Рівне 19 січня було виявлено пограбований вагон, у якому залишилося військово-обмундирування [8, с. 5], і т. д.

Втім, найбільшими ворогами УЦР залишалися більшовики. Створені ними військово-революційні комітети намагалися захопити владу у прифронтовій смузі, ввести у військових підрозділах солдатські ради, підпорядкувати собі командування регулярним

військом. Одним із перших на Південно-Західному фронті утворився ВРК у 775-му Кустанайському полку (27 жовтня 1917 р.) Особливої армії на чолі з О. Богдановим, який дислокувався поблизу Торчина Луцького повіту [9, с. 64]. Згодом аналогічні органи створено в 501-му Сарапульському та 502-му Чистопольському полках 126-ї дивізії, які базувалися поблизу Рожища Луцького повіту. Впродовж листопада ВРК створено в більшості частин, гарнізонів і населених пунктів повітового-волосного рівнів. З'явилися вони в Луцьку, Ізяславі, Дубні, Старокостянтиніві, Новограді-Волинську, Рівному, Коростені, Олевську та інших населених пунктах.

У Волинській губернії більшовики контролювали Коростенську, Дубенську, Луцьку, Старокостянтинівську, Рівненську ради. 11 листопада Луцька рада робітничих, солдатських і селянських депутатів ухвалила рішення про передачу їй влади у місті. Однак міська управа прийняла рішення про залучення до управління усіх політичних сил соціалістичного спрямування, що викликало невдоволення більшовиків. Тому Луцький ВРК для встановлення більшовицької влади в місті використав регулярні військові частини. 13 листопада було захоплено основні урядові та комунікаційні установи Луцька, арештовано коменданта гарнізону, офіцерів та урядовців, які не поділяли політичних поглядів більшовиків.

Децю іншою була ситуація в Рівному. Місцева рада робітничих і солдатських депутатів була коаліційною. Жодна з політичних сил не мала в ній переваги. Впливав на ситуацію у переділі влади й штаб Осібної армії, який тоді розміщувався в місті. На початку листопада в Рівному, крім ради, діяли об'єднаний комітет захисту країни і порятунку революції (створений меншовиками та есерами) і рада Рівненського гарнізону (перебувала під впливом прибічників УЦР). Кожна з цих громадсько-політичних структур заявляла про свої претензії на владу в місті. 27 грудня 1917 р. на заклик ВРК Осібної армії з Луцька до Рівного прибув загін солдатів 126-ї дивізії, який захопив місто й арештував Рівненську українську гарнізонну раду і раду Осібної армії й фактично допоміг установити тут більшовицьку владу.

На фоні невирішеності багатьох важливих питань державницького будівництва показовим є розвиток українського культурно-просвітницького руху, головними осередками якого стали товариства «Просвіта». Наприкінці 1917 р. їх кількість тільки на Волині перевищувала 60 філій. Вони розташовувалися у найбільших містах губернії: Житомирі, Коростені, Рівному, Острозі, Дубні, Брусиліві та інших населених пунктах. При товариствах «Просвіта» працювали бібліотеки, українські театри, клуби, хати-читальні, хори.

Окрім «Просвіти», до здобутків культурно-просвітницького руху того періоду можемо віднести появу в Житомирі друкарень, які орієнтувалися на видання книжок для українського народу. Вчительська губернська спілка створила курси українознавства для вчителів, а відновлене «Товариство дослідників Волині» виступило з ініціативою створення в Житомирі народного університету.

Незважаючи на певні досягнення в культурній сфері життя волинян, україно-незадовільною залишалася система освіти. Так, комісар народної освіти Рівненського повіту в доповідній записці на ім'я генерального секретаря освітніх справ І. Стешенка зазначав: незважаючи на те, що населення повіту на 75 % складається з українців, вони не мають жодної державної середньої школи, тоді як російських шкіл на 7 % російського населення аж п'ять. Задля покращення становища пропонувалося заборонити антиукраїнську агітацію в межах школи, забезпечити навчальні заклади українськими підручниками, перевести початкову класу на українську мову навчання [10, с. 10].

Здобутки в культурно-просвітницькій сфері не могли покращити неблагополучний стан загального суспільно-політичного розвитку в державі. У листопаді-грудні 1917 р. загострився конфлікт між політичними силами, які підтримували УЦР, і прибічниками більшовиків. Останні, незважаючи на те, що більшість їх пропагандистських гасел увійшли до III Універсалу УЦР, продовжували політику, спрямовану на встановлення влади рад.

Після підписання більшовицькою делегацією з представниками німецького та австро-угорського військового командування договору про перемир'я члени УЦР почали непокоїтися за майбутнє України. До цього, неодноразово критикуючи керівництво більшовицької Росії за порушення норм міжнародного права, українські державці сподівалися на прихильне ставлення до державотворчих устремлінь українців країн обох ворогуючих блоків. Однак тепер перед Україною з'явилася перспектива бути розчленованою між державами-сусідами. Тому в короткий термін відбулося визрівання нового політичного курсу УЦР. Практично відійшли в минуле заклики про автономію України в складі Росії, а їх місце посіли спроби презентувати себе єдиною, самостійною та незалежною державою, вийти і закріпитися на міжнародній політичній арені.

Щоб визначити майбутні шляхи розвитку держави, 4 грудня 1917 р. в Києві скликано I Всеукраїнський з'їзд рад. На ньому було представлено практично усі регіони України. Зокрема, від Рівненського повіту делегатами були: В. Рикун, Ф. Шкулета, І. Веремієнко, М. Безуглий, П. Серета та інші [11, с. 26]. Незважаючи на розкол під час роботи зібрання та перспективи фактичного існування двох українських держав, з'їзд засвідчив політичну перевагу УЦР над опонентами.

Для утвердження влади УЦР на території Волинської губернії в Здолбунів, Коростень, Козятин було введено вірні українському уряду війська, роззброєно найбільш бунтівні військові формування у прифронтовій смузі Південно-Західного фронту. Так, на станції Рівне роззброєно два ешелони російських солдатів, на станції Здолбунів – 27-й Вітебський полк, на станції Шепетівка захоплено 100 гармат, 400 кулеметів, 14 тис. гвинтівок [9, с. 95–96].

Незважаючи на це, більшовики активізувалися у більшості повітових міст Волинської губернії. До кінця 1917 р. під владою більшовиків та підконтрольних їм рад опинилися: Ізяслав (19 листопада), Луцьк (4 грудня), Рівне (26 грудня). На початок 1918 р. лише влада губернського міста залишалася вірною УЦР. Після захоплення 6 січня 1918 р. Шепетівки більшовицькі війська повели наступ на фронті Новоград-Волинський – Коростень [12]. Через день їхнє військо захопили Сарни і впритул підійшло до Коростеня. 9 січня підрозділи В. Кіквідзе зайняли Житомир. Револьюційний комітет, очолюваний більшовиками Б. Коганом і М. Костом, проголосив у місті радянську владу.

Змушені констатувати, що у січні 1918 р. центральна влада практично втратила зв'язок із місцевими органами влади. Здебільшого вибори в містечках і селах проходили стихійно, без участі представників центральних державних органів [13, с. 136]. У волостях Волинської губернії проводилися масові перевибори селянських представницьких органів, усувалися старости та замінювали їх сільськими комісарами.

Під артилерійською канонадою та пострілами повсталі арсенальців УЦР прийняла закон про скасування права власності на землю та рішення про пошук потенційних союзників з-посеред європейських держав. За таких обставин УЦР 9 січня 1918 р. оприлюднила IV Універсал, яким проголосила незалежність УНР. Заявивши про себе як самостійну державу, Україна не змогла навести елементарного порядку у столиці та на місцях.

Уряд УНР у січні 1918 р. змушений був визнати наростання анархії в регіонах, відсутність інформації у місцевих керівників про реальний стан справ на підвладній їм території, неможливість останніх результативно впливати на покращення суспільної ситуації на місцях. Посилення більшовицької агітації негативно впливало на зв'язок між губернськими, повітовими адміністраціями та сільською владою.

У ніч проти 27 січня 1918 р. УЦР змушена була залишити Київ і під охороною Січових стрільців переїхати до Житомира. З приводу ситуації, в якій опинилися центральні органи влади УНР, П. Христюк зауважував, що «правительство України власне не мало куди відступати. Переїхавши до Житомира, воно опинилось в мішку. Коростень, Рівне, Бердичів були зайняті цими „фронтовими” більшовицькими

частинами; по шосе ж до Коростишева наближались большевики вже з Києва» [14, с. 136].

27 січня поблизу с. Гнатівка було проведено реорганізацію українського війська. З різних військових частин сформовано Окрему Запорізьку бригаду на чолі з генерал-майором К. Прісовським, який забезпечував відступ до Житомира українського уряду.

На екстреному засіданні міської думи губернського міста вже 28 січня розглядалося питання «про становище в Житомирі у зв'язку з поточними подіями й заняттям м. Києва більшовиками». В ході обговорення заяви представника Центральної ради Слоницького про розміщення українського уряду в місті в основному були негативні виступи. Так, гласний міської думи А. Айнгорн заявив, що дума в політичній боротьбі не може стати на той чи інший бік задля турботи про безпеку населення міста [15]. Прийнято рішення, продиктоване бажанням членів міської думи зберегти Житомир від розорення й руйнування в разі переслідування членів УЦР, розмістити їх та уряд у вагонах на залізничній станції.

Незважаючи на це, 30 січня український уряд розпочав роботу в Житомирі. Головою РНМ В. Голубовичем була підписана «Відозва Ради Народних Міністрів до народу України», в якій давалася оцінка складній військово-політичній ситуації в державі, розкривалася сутність більшовицької агресії в Україні. Уряд звітував перед українським народом про прийняття земельного закону, який передбачав передачу землі без викупу в руки трудового народу, і закону про восьмигодинний робочий день. Уже в Житомирі уряд УНР інформував населення держави про досягнення на зовнішньополітичній арені – про підписання мирного договору з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною у Бресті. Однак ці документи, на жаль, були маловідомими широкому громадському загалу.

Слід зауважити, що такі дії української влади були дещо запізними. Селянство Волині вже втрачало довіру до уряду УНР. По селах не припинялося протистояння, яке підігрівалося соціальними та політичними більшовицькими гаслами. Селяни с. Бакоти Кременецького повіту з 7 по 10 лютого 1918 р. вирубили значну частину панського лісу. На прохання жителів сусіднього с. Млиновці та вмовляння припинити порубку лісу до розпорядження уряду не приставали [16, с. 7]. Селяни с. Малі Кусковці Кременецького повіту розгромили маєток лісопромисловця Ф. Єпішева [17, с. 1]. Пограбованими були поміщики Є. Колонно-Чесновський, Л. Ледоховський, О. Мословський, К. Мусевич, Ф. Шрефель, Д. Шейнеймар та ін. [18].

31 січня 1918 р. на засіданні РНМ заслухали інформацію про становище у державі, яке значно ускладнилося із захопленням більшовиками Києва. Наступ більшовиків від столиці, окупація ними чотирьох

повітів Волинської губернії та військова небезпека з боку чехословацьких військових підрозділів, які перебували в Житомирі, змусили уряд негайно розглянути план та напрям подальшої евакуації державних органів влади. На засіданні Малої ради, яке відбулося 1 лютого 1918 р. в Житомирі, доручено уряду «вжити всяких мір для боротьби з анархією і для встановлення ладу на Україні» [19, с. 1].

Гайдамацький курінь С. Петлюри і курінь Січових стрільців Є. Коновальця встановили українську владу в Коростені. Наступ із боку Рівного більшовицьких підрозділів і вороже ставлення Житомирської ради робітничих, солдатських та селянських депутатів до перебування в місті вищих органів влади УНР змусили уряд та УЦР вирушити у напрямку Коростеня. Тут було завершено формування нового загону – Запорізького куреня. Бойове хрещення він пройшов під Сарнами, роззброївши більшовицькі частини 2-ї Фінляндської стрілецької дивізії.

Цього ж дня ввечері Мала рада й уряд змушені були виїхати у напрямку Сарн. У місті на той час перебувала частина 2-ї бригади 1-ї Української дивізії загальною чисельністю 600–700 багнетів на чолі з комісаром УЦР на Південно-Західному фронті А. Певним. Гайдамацький курінь залишився для оборони Коростеня, Овруча та Новограда-Волинського, а Січові стрільці разом з УЦР 6 лютого перемістилися до Сарн [20].

5 лютого, після дводенного протистояння, у Житомирі було встановлено радянську владу. На початку лютого 1918 р. відбулося перегрупування військових частин, вірних УНР. Основна їх маса зосереджена в районі Овруч – Коростень та Житомир – Кодня [21, 20]. Таке їх розташування дозволило здійснити наступ на губернське місто Волині. Вже 11 лютого курінь П. Болбочана повернув Житомир під владу УЦР.

12 лютого 1918 р. на засіданні Малої ради прийняли закон про числення часу на Україні за новим стилем і переведення годинників на середньоєвропейський час. Ухвала Малої ради гласила: «Завести в Українській Народній Республіці нове (григоріанське) числення часу з 16 лютого 1918 р. 16 число лютого рахувати першим числом місяця березня» [19, с. 3]. Тоді ж Мала рада Державним Гербом ухвалила знак Київської держави часів Володимира Великого (Святого) – тризуб. Таким чином вона розпочала законодавчо закріплювати державну символіку УНР.

18 лютого 1918 р. німецькі війська ввійшли на територію Західної Волині. Частини під командуванням генерала А. Лізінгена почали просуватися залізницями Луцьк – Бердичів, Сарни – Коростень та шляхом Луцьк – Житомир. Напрямки руху союзницьких колон: Луцьк – Рівне – Козятин – Бердичів та Ковель – Сарни – Коростень. З трьох українських ударних груп, сформованих для наступу на Київ, дві розташовувалися на території Волині – Січові стрільці та Гайдамацький кіш під Коростенем.

19 лютого союзницькі війська зайняли Луцьк, кінні підрозділи німецької армії увійшли до Старого Чорторийська, 20 лютого захоплено Рівне [22, с. 114]. Через два дні передові німецькі загоони підійшли до м. Новограда-Волинського. Через тиждень уся територія Волинської губернії була звільнена від більшовицьких військ.

У розпорядженні німецького командування опинилися значні запаси тилових частин російської армії, розташовані на території Волині й Поділля. Величезні військові склади Південно-Західного і Румунського фронтів із колосальними запасами харчів, амуніції, військового приладдя перейшли до рук німецьких та австро-угорських генералів і почали негайно вивозитися за межі УНР.

1 березня на засіданні Малої ради було прийнято закон про грошову одиницю, карбування монети та друк кредитових державних білетів, яким основною грошовою одиницею держави приймалася гривня, яка ділилася на 100 шагів. Цим законом закладено основи формування фінансової системи держави, визначивши курс гривні до карбованця емісії 1917 р. (2:1) та встановивши номінали монет і державних кредитних білетів.

Одним із останніх нормативно-правових документів органів державної влади УНР, прийнятих на території Волинської губернії, був циркуляр РНМ губернським і повітовим комісарам про застосування української мови, в якому давалися інструкції місцевим органам влади щодо впровадження української мови. Циркуляром вона визнавалася державною, а порушникам загрожувало усунення з посади та судове переслідування.

Саме з території Волині 1 березня 1918 р. передові загоони армії УНР – частини Гайдамацького коша (командир С. Петлюра), Запорізької бригади (командир – генерал К. Прісовський) та Січові стрільці (командир – полковник Є. Коновалець) вступили до Києва. Одночасно з боку Козятина до Києва прибув перший ешелон із німецьким військом.

9 березня 1918 р. УЦР повернулася до Києва. Після цього було розпочато процес поділу окупованої німцями території на дві зони. Південно-західна частина Волинської губернії опинилася у віданні Австро-Угорщини, а північно-східна – під контролем Німеччини.

На початку квітня дедалі більш зростає невдоволення населення регіонів України аграрною політикою УЦР та положеннями земельного закону УНР від 18 січня 1918 р. відобразилося у рішеннях з'їзду хліборобів, який був організований Українською демократично-хліборобською партією 7 квітня в Полтаві. Цей захід став відправною точкою не лише набуття політичної ваги УДХП, але й нарощування потенціалу нової політичної сили.

Намагаючись не загострювати відносин з іноземними військами, уряд УНР замовчував факти їх свавілля на українській землі. Так, голова РНМ В. Голубович, вибачаючись за природні перепони при просуванні австро-німецьких військ, не порушував

питання про насильство польських поміщиків щодо селян Волині при фактичній підтримці австро-угорської армії. 22 березня на засіданні Малої ради обговорювалося питання про арешти та виселення жителів Житомира німецькою владою.

На місцях почали відбуватися акції протесту проти свавілля союзників-окупантів. Упродовж квітня 1918 р. поодинокі антинімецькі виступи відбулися в Рівненському, Старокостянтинівському, Ізяславському повітах Волинської губернії. Волинський губернський комісар Куриленко в квітні 1918 р. визнав факт втручання місцевої німецької адміністрації в діяльність як місцевих органів української влади, так і в роботу сільських громад. В обіжнику (циркулярі) від 8 квітня він заявляв: до нього «доходять відомості, що між німецькою військовою та місцевою цивільною владою виникають непорозуміння, а також видаються в деяких місцях німецькою владою розпорядження, знемагаючи до переростання вільного постапу в міських та інших поселеннях» [23, с. 51].

До останнього дня місцеві чиновники переконували населення, що відносини УЦР і німецького уряду ділові та дружні. Так, 27 квітня 1918 р. луцький повітовий комендант Синицький звертався до громадян міста з оголошенням: «На підставі дійшовших до мене відомостей, що по місту Луцьку ходить уперто чутки ніби то німецькі власті на цих днях мають намір заарештувати представників Української Народної Республіки і в першу чергу військових. Повіщаю, що така чутка нічим не підкреслена позаяк

того, що Український і Німецький уряди працюють в повній згоді і цю чутку розповсюджують ті люди, котрі вороже ставляться до Української Народної Республіки; отож зауважую, що всі ті, котрі будуть розповсюджувати такі чутки, будуть негайно заарештовуватися і притягатися до Воєнно-Револуційного суду, як державні зрадники» [24, с. 9].

Однак після того як УЦР відмовилася підтримати заяву німецького командування з вимогою про запровадження на території України військово-польових судів, відновлення приватної власності на землю, відміни заборон на самовільний вивіз з України продовольчих товарів і сировини, заборони на формування національного війська її долю було визначено. 26 квітня 1918 р. генерал-фельдмаршал Г. фон Ейхгорн домігся від німецького імператора Вільгельма II згоди на зміну українського уряду. Переговори зі П. Скоропадським та політичними силами, які його підтримували, закінчилися попередньою домовленістю про тісну співпрацю з німецькою військовою адміністрацією.

Висновки. Таким чином, події осені 1917 – весни 1918 рр. були тісно пов'язані з територію Волинської губернії. Особливостями розвитку Волинського краю в цю добу стало перебування тут значної кількості збільшовичених підрозділів колишнього російського імператорського війська, боротьба між більшовицькими радами та органами місцевого самоврядування, державотворчий процес на території Волині центральних державних органів.

Література

1. *Трудовая Волянь*. 1917. 14 нояб.
2. Державний архів Волинської області, м. Луцьк (далі – Держархів Волинської обл.). Ф. 3. Оп. 1. Спр. 1629.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ (далі – ЦДАВО України). Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 4.
4. Держархів Волинської обл. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 1630.
5. Державний архів Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.). Ф. 2804. Оп. 1. Спр. 2.
6. Держархів Тернопільської обл. Ф. 241. Оп. 1. Спр. 78.
7. Держархів Волинської обл. Ф. 49. Оп. 1. Спр. 140.
8. Держархів Волинської обл. Ф. 49. Оп. 1. Спр. 339.
9. Кичий І. В. Борьба за власть Советов на Правобережной Украине. Львов: Вища шк., 1986. 152 с.
10. ЦДАВО України. Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 49.
11. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Ровенська область. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1973. 656 с.
12. *Нова Рада*. 1918. 9 січ.
13. Дем'янюк О. Й. Волинська губернія в січні-лютому 1918 р. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Остроз. акад.»: Істор. науки*. 2009. Вип. 14. С. 134–142.
14. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917–1920 рр.: в 4 т. Відень: Укр. соціолог. ін-т, 1921. Т. II. 204 с.
15. Костиця М. Центральна Рада в Житомирі. *Місто*. 2004. 15 січ.
16. Держархів Волинської обл. Ф. 49. Оп. 1. Спр. 139.
17. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2804. Оп. 1. Спр. 35.
18. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2804. Оп. 1. Спр. 37–46.
19. ЦДАВО України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 10.
20. Литвин С. Звільнення України від російсько-більшовицьких військ навесні 1918 року (до 90-річчя події). *Воєнна історія*. 2008. № 3. URL: <http://www.warhistory.ukrlife.org>
21. ЦДАВО України. Ф. 3690. Оп. 1. Спр. 17.
22. Оксенюк Р. Н. Нариси історії Волині. Соціально-економічний, революційний та національно-визвольний рух трудящих (1861–1939). Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1970. 276 с.
23. Держархів Волинської обл. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 1541.
24. Держархів Волинської обл. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 1725.